

วารสารพุทธศาสนาศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Journal of Buddhist Studies Chulalongkorn University

ISSN 0858-8325 © ปีที่ ๘๙ ฉบับที่ ๑ มกราคม-เมษายน ๒๕๖๔

บทบรรณาธิการ

ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวช : หนึ่งกระบวนการ สามองค์ประกอบของ การศึกษาพุทธวิชชา

การเรียนศาสนาเป็นวิชา กับ การเรียนศาสนา เป็นวิชชา

การศึกษาเล่าเรียนของไทยแต่เดิมอยู่ในวัด คือ วัด เป็นแหล่งที่รวมความรู้สำคัญ คือ ความรู้พุทธศาสนาและ ความรู้อื่นๆ เช่น งานช่างต่างๆ เลข ภาษาบาลี ภาษาไทย อักษรขอม การแพทย์ ประเพณี กฎหมาย ศิลปะการต่อสู้ เวทมนตร์คตานา พิชัยสงคราม ความรู้เหล่านี้เป็นความรู้ที่ จำเป็นในลังค咩ไทย อยู่ในวิถีชีวิตของคนและของรัฐ แม้ว่า ความรู้เหล่านี้ล้วนมากจะเกิดจากการรับอิทธิพลอินเดีย โดยตรงและโดยผ่านอิทธิพลอื่น เช่น ผ่านขอมและผ่าน ลังกากิตาม แต่ความรู้เหล่านี้ก็ต้องอยู่ในอิทธิพลของไทย จนกลมกลืนกับอิทธิพลอื่นๆ ดังเดิมของไทยจนเป็นเนื้อ เดียวกัน เป็นความรู้ที่ลั่งสมมาในลังค咩ไทย เป็นความรู้ที่ ทำให้คนเจริญทั้งในด้านการงานอาชีพและการเป็นคนดี มี คุณธรรม การให้ความรู้ การอบรมบ่มนิสัยอันเป็นเรื่องทาง

โลกกับการบวชเรียนและการปฏิบัติไปสู่ความหลุดพ้นอัน เป็นเรื่องทางธรรม มีความลึกพ้นรากทั้งหลักความคิด แหล่งการศึกษา และการดำเนินชีวิตทางโลกและทางธรรม ความรู้ที่ใช้ประกอบการงานอาชีพเป็นเรื่อง วิชา ส่วน ความรู้ที่นำไปสู่ความหลุดพ้นเป็นเรื่อง วิชชา ชีวิตที่ดีใน แบบโลภิยะ เป็นการดำเนินชีวิตตามธรรมในระดับคุลธรรม เป็นการดำเนินชีวิตที่ในด้านหนึ่งสร้างความเจริญมั่นคงทาง วัตถุและฐานะทางลังค咩 แต่ในอีกด้านหนึ่งก็เป็นพื้นฐานที่ จะทำให้ขับขันลุชีวิตทางธรรมที่มีความหลุดพ้นเป็น จุดหมาย เมื่อไม่ต้องห่วงภาระทางด้านครอบครัวแล้ว การ “หันหน้าเข้าวัด” ซึ่งเป็นการแสวงหาวิชชา จึงเป็นประเพณี นิยม การเรียนศาสนาในลังค咩 เช่นนี้ เป็นส่วนหนึ่งของวิชชา ไม่ใช่วิชา

ความรู้วิชาการและความรู้ศาสนาของไทยดังกล่าว ต่างกับตะวันตกมาก ความรู้ศาสนา เช่น ศาสนาคริสต์นั้น

ไม่มีผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาของไทยมากนัก แต่ความรู้วิชาการเป็นความรู้ที่ต่างกันมาก และในหลายๆ เรื่อง วิชาการตะวันตกมีการศึกษาและอี้ดี้เป็นระบบ และนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อไทยจัดการศึกษาแบบตะวันตก ก็ได้บรรจุวิชาเหล่านี้ไว้ในหลักสูตรต่อเนื่องไปโดยลำดับชั้น ตั้งแต่ประณีตศึกษาจนถึงอุดมศึกษา แทนการเรียนวิชาอย่างไทยที่เคยศึกษาเล่าเรียนกันมาแต่เดิม ซึ่งต้นกเรียนจึงไม่ได้เกี่ยวข้องกับชีวิตแบบที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมต่อไป แม้ว่าโรงเรียนส่วนมากจะตั้งอยู่ในวัดก็มิใช่ด้วยเหตุผลว่าวัดเป็นสถานที่จำเป็นสำหรับการศึกษา วิชาภัณฑ์จึงไม่ลับพ้นหัน แน่นแท่นดังเดิม การเรียนหนังสือไม่ต้องบวชเรียน แต่เรียนโดยไม่ต้องบวชและไม่อาศัยวัด ความรู้ก็ต้องแสวงหาจาก “เมืองนอก” ต้องสร้างครูเพื่อจะสอนวิชาของเมืองนอก การจัดการศึกษาทางศาสนาที่เป็นการจัดการศึกษาเพื่อคนที่บวชเป็นพระ กับการจัดการศึกษาวิชาการทางโลกที่เป็นการจัดการศึกษาสำหรับชาวโลก แยกออกจากกัน วิชาภัณฑ์วิชาจึงถูกแยกออกจากกันอย่างเป็นระบบ ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา เช่น ศีลธรรม กล้ายเป็นส่วนประกอบมากกว่าจะเป็นส่วนหลัก น้ำหนักจะแนนของวิชาที่ให้ความรู้มากกว่าวิชาที่อบรมความดีอย่างเทียบกันไม่ได้ และการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาถูกกลายเป็นวิชาที่วัดด้วยคณแบบที่จะวัดด้วยความประพฤติ ทำให้ความรู้พระพุทธศาสนาถูกกลายเป็นวิชาหนึ่ง เช่นเดียวกับวิชาอื่น เช่นภาษาไทย ภาษาอังกฤษ วิทยาศาสตร์ หรือคณิตศาสตร์ และไม่เกี่ยวกับวิชาอีกด้วย

การศึกษาของลงร์จัดการศึกษาในรูปแบบที่แยกเป็นวิชา เป็นชั้น มีการวัดผลด้วยคณแบบ เช่นเดียวกับการจัดการศึกษาของมรรยาสไม่ร่าจะเป็นสายบารีหรือสายพุทธศาสนา ความสำเร็จทางการศึกษาไม่ได้รับภูมิธรรมทางการประพฤติปฏิบัติ แต่รับด้วยภูมิรู้จากการจัดจำและเข้าใจ จึงต่างกับการศึกษาทางโลกเพียงเนื้อหัวชาเท่านั้น และไม่ได้มุ่งวิชาเป็นจุดหมายซึ่งหากจะให้เป็นเช่นนั้น

จะต้องฝึกฝนและต้องปฏิบัติบำเพ็ญเพียรอย่างยิ่ง ความรู้กับการปฏิบัติจึงไม่ดำเนินร่วมกันไปและผิดไปจากการศึกษาของบรรพชิตในวัดที่เป็นมาแต่เดิม การศึกษาดังกล่าวทำให้เกิดสภาพ “เรียนมากแต่ปฏิบัติน้อย” และทำให้เกิดความคิดข้าวตระหง่านที่เน้นแต่การปฏิบัติ จนบางครั้งละเลยการศึกษาหาความรู้ แยกประยัดกับปฏิบัติออกจากกันเป็นคนละเรื่อง การศึกษาของลงร์จัดเป็นวิชา ส่วนการปฏิบัติของลัมกปฏิบัติต่างๆ จัดเป็นวิชา

ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวช

ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวช ที่เรียกว่าพระลัทธธรรม ๓ นั้น เป็นแก่นของศาสนา

ปริยัติลัทธธรรม คือ คำลั่งสอนที่จะต้องเรียนให้เข้าใจถูกต้อง มักอธิบายกันว่าคือ นังคลัตถุศาสน์ หรือคำสอนของพระศาสดามีองค์ ๕ ได้แก่ สุตต์ เศยุย-กรณ์ คากา อุทาน ๔ อิติวุตตํ ชาตก ๔ อพุตตอมุ๔ เวทลุ๔ ทั้งหมดนี้เป็นการแบ่งหมวดพระธรรมวินัยแบบหนึ่ง กล่าวโดยรวม ปริยัติลัทธธรรมก็คือพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า การศึกษาพระปริยัติธรรมนั้นต่อมายรวมถึงการศึกษาคัมภีร์อรรถกถาภูมิภาคด้วย

ปฏิบัติลัทธธรรม คือ ทางปฏิบัติได้แก่ ศีล สามัช ปัญญา มรรค มีองค์ ๘ เป็นต้น ซึ่งนำไปสู่ความหลุดพ้น

ปฏิเวชลัทธธรรม คือ ผลอันพึงเข้าถึงหรือบรรลุได้ด้วยการปฏิบัติ ได้แก่ มรรค ผล นิพพาน ทั้งในระดับที่เป็นคนดีและเป็นพระอริยบุคคล ๔

พระลัทธธรรม ๓ นี้จะเห็นได้ชัดว่าเป็นเรื่องที่ต้องประกอบกัน คือ ปฏิเวชธรรม คือ ผลอันเป็นจุดหมายที่แท้จริงของชีวิต คือ ความเป็นผู้พ้นจากความทุกข์ ปฏิบัติธรรม คือ หนทางที่จะต้องปฏิบัติเพื่อไปสู่จุดหมายดังกล่าว และปริยัติธรรม คือ ความรู้ที่ถูกต้องที่จะใช้เป็นหลักในการปฏิบัติ หากมีแต่ปริยัติ ไม่มีการปฏิบัติ ก็ไม่ถึงจุดหมายหรือไม่บรรลุผล หลักฐานที่ว่าการศึกษาพระพุทธศาสนา

จะต้องประกอบด้วยธรรมทั้ง ๓ มีปรากฏในพระไตรปิฎก
องค์ตรนิกาย ปัญจานิบัต ธรรมวิหาริกสูตร ดังนี้

[๓๓]...พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรกิจชุ
กิจชุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเรียนธรรม คือ สุตตะ^๑
เคลยะ เว้วยการสะ คาน อุทาน อิติวุตติกะ^๒
ชาดก อัพกุตธรรม เวทลัล ธรรมอยู่มปลอย
ให้หวังคืนล่วงไป ละการหลีกอุกเร็นอยู่ ไม่
ประกอบความสงบใจในภายในเพรากการ-
เรียนธรรมนั้น กิจชุนี้เรียกว่าเป็นผู้มากด้วย
การเรียน ไม่เชื่อว่าเป็นผู้อยู่ในธรรมฯ

... Vick ชี้ในธรรมวินัยนี้ยังมีอุปมาเล่าเรียน
ธรรม คือ สุตตตะ เคยยะ เววยากรณะ คาน
อุทาน อติชีวุตตตะ ชาดก อพกุฎธรรม เวทลัล
เมอย่อ้มไม่ปล่อยให้วันคืนล่วงไป ไม่ละการ-
หลักอุกอาจเร็นอยู่ประกอบความสงบใจในภายใน
ใน เพาะการเล่าเรียนธรรมนั้น Vick ชี้ว่า
เป็นผู้อยู่ในธรรมอย่างนี้แล...

(อง ปณจก (ແປລ) ແກ້ໄຂ/ຕັດ)

บริยติและปฏิบัตินี้เป็นคำสอนที่จะต้องมีควบกันไป
พระพุทธองค์ทรงแสดงว่าพระธรรมจะเลอะเลื่อนไปได้ด้วย
เหตุ ๒ ประการ คือ คำสอนทางปริยติเลอะเลื่อน หรือ
คำสอนทางปฏิบัติเลอะเลื่อน ดังนี้

[๒๓๒] คำว่าคำลั้งสอน...ย่อมเลอะเลื่อน มี
ความว่าคำลั้งสอนย่อมเลอะเลื่อนด้วยเหตุ
ที่ ประการคือ คำลั้งสอนทางปฏิยัติย่อม
เลอะเลื่อน ๑ คำลั้งสอนทางปฏิบัติย่อม
เลอะเลื่อน ๒

คำลั่งสอนทางปรัชญาเป็นไนน์ คำลั่งสอน
ได คือ สุตตะ เคยะ เวียกรัฟ คานา อุทาน
อิติวุตtag ชาดก อัพกูตธรรม เวทลัล อัน
บคคลนั้นศึกษาแล้ว นี้คือว่าคำลั่งสอนทาง

ปริยติ คำสั่งสอนทางปริยติแม้นนั้น ย่อมเลือก
เลือน พื้นเพื่อไป ย่อมเห็นห่างคำสั่งสอน...
ย่อมเลือกเลือนแม้อย่างนี้ ด้วยประการดังนี้
คำสั่งสอนทางปฏิบัติเป็นใน ความ-
ปฏิบัติชอบ ความปฏิบัติสมควร ความปฏิบัติ
ไม่เป็นข้าศึก ความปฏิบัติเป็นไปตามประโยชน์
ความปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ความ-
ทำให้สมบูรณ์ในศีล ความเป็นผู้มีทวารอัน
คุ้มครองแล้วในอินทรีย์ ความเป็นผู้รักษา
ประมาณในโภชนา ความประกอบเนื่องๆ ใน
ความเป็นผู้ดื่น ลติสัมปชัญญะ ลติปัจจุณ
๔ ลัมปุปปราณ ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕
ผล ๕ โพชณรงค์ ๗ อริยมรรคเมืองค์ ๘ นี่
ซึ่อว่าคำสั่งสอนทางปฏิบัติ คำสั่งสอนทาง
ปฏิบัติ แม้นนั้นย่อมเลือกเลือน พื้นเพื่อไป ย่อม
เห็นห่าง คำสั่งสอน ย่อมเลือกเลือนแม้อย่าง
นี้ ด้วยประการดังนี้

(ก. มหา. (แพล) ๒๙/๒๓๒)

คำสั่งสอนทางปริยัติเป็นคำสั่งสอนทั้งหมด
ซึ่งจะต้องรู้ ส่วนคำสอนทางปฏิบัติเป็นคำสอนที่ให้นำไป
ปฏิบัติเพื่อความสงบทางใจ อันเป็นจุดหมายของชีวิตที่ดี
ที่มีความลุข จะละเว้นปริยัติหรือละเว้นปฏิบัติไม่ได้ ปริยัติ
ทำให้เข้าใจทุกข์และการตับทุกข์ ปฏิบัติเป็นการลงมือ
ตับทุกข์ ซึ่งจะเกิดปฏิเวชคือความพันทุกข์หรือบรรลุ
ความหลุดพัน ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวช จึงเป็นกระบวนการ
หนึ่งเดียวซึ่งมีองค์ประกอบ ๓ องค์ประกอบ

การศึกษาของสังฆในสมัยก่อนอยุธีที่พระอุปัชฌาย์อาจารย์ที่ลั่งสอนอบรมทั้งปริยัติและปฏิบัติควบคู่กันไปทั้งกาย วาจา ใจ ได้ผลมากน้อยตามพระชาทีบวช ซึ่งสมัยก่อนจะต้องบวชอย่างน้อย ๑ พระชา แต่ผู้บวชก็มักนิยมบวชนานกว่านั้น ทำให้มีเวลาเล่าเรียนและฝึกฝนมาก

พอที่จะเข้าใจทั้งคำสอนและการปฏิบัติจริง ไม่ว่าจะเป็นระดับศีลธรรม จรรยาบรรณ หรือระดับการปฏิบัติสมานิพากา

ความรู้ทั้งหลายนั้นปฏิบัติเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้รู้ซึ้ง เป็นวิธิพิสูจน์ความจริงของปริยัติ ความรู้ทางโลก เช่น คณิตศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ก็เป็นเช่นนี้ ความรู้ทางคณิตศาสตร์ เมื่อศึกษาแล้ว ก็ต้องทดสอบความเข้าใจด้วยการทำแบบฝึกหัดคือการปฏิบัติ เมื่อทำแบบฝึกหัดมาก พอและทำถูกทุกข้อจึงจะแน่ใจได้ว่าเข้าใจจริงๆ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ก็เช่นกัน เมื่อศึกษาทฤษฎีแล้วก็ต้องทดสอบด้วยการทำทดลองและเห็นผลที่เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ จึงจะแน่ใจได้ว่าปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆ เป็นไปตามทฤษฎีนั้นจริงๆ ความรู้ปริยัติอาจศึกษาได้ด้วยการจดจำ และการซื้อมาอย่างทางเหตุผล จากตัวอย่างที่เป็นกรณีศึกษา จากการโดยแยกแต่ถ้าไม่ปฏิบัติก็ไม่ได้ล้มผัศความจริง เช่น คนที่เรียนเรื่องความเมตตา หรือการให้อภัยอาจอธิบายเรื่องนั้นๆ ได้ลักษณะดังนี้ แต่ถ้าไม่เคยเมตตาหรืออภัยให้ใครเลย ก็ไม่รู้จริงว่าความเมตตาหรือการให้อภัยที่แท้เป็นอย่างไร ทำให้เกิดความสุขอย่างไร ความรู้เรื่องความเมตตา และการให้อภัยรู้สึกได้ด้วยการปฏิบัติมิใช่ด้วยการจำคัพท์

จำความหมายของคัพท์ และขยายความได้เท่านั้น ปริยัติที่ขาดปฏิบัติจึงไม่เข้าถึงความจริง ปฏิบัติที่ขาดปริยัติก็ไม่รู้ว่าถูกหรือผิดทาง การศึกษาพระพุทธศาสนาที่จัดขึ้นโดยแยกกับการศึกษาทางโลก นอกจากไม่ล้มพั้นธ์กับวิชีชิตในลังคมที่เปลี่ยนไปแล้ว ยังเป็นการศึกษาที่ขาดการปฏิบัติทำให้บกบติเหลือเลือน

การหาความรู้ทางโลก หากจะให้ได้ผลสมบูรณ์ ก็ต้องรู้วัตถุประสงค์ รู้เทคนิคและวิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ ซึ่งเทียบได้กับปฏิบัติ ส่วนความรู้ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เทียบได้กับปริยัติ แต่เรามักตั้งวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อสอดความรู้ ไม่ใช่เพื่อให้สร้างอะไรได้ วิธีการปฏิบัติก็มักเป็นการทำตามทฤษฎี และเรียนทฤษฎีโดยจดจำและเข้าใจเชิงตรรกะ ซึ่งทั้งหมดนี้ยังเป็นเรื่องปริยัติทั้งล้วน การศึกษาธรรมะที่เล่าเรียนกันโดยการสอนในชั้นเรียน ปฏิบัติโดยการสอบถามข้อเชียน และบรรลุผลคือการได้รู้ผ่านการศึกษานั้นล้วนแต่เป็นเรื่องปริยัติ ไม่นำไปสู่การเป็นคนดี ยิ่งคิดถึงการบรรลุความหลุดพ้นแล้ว ยิ่งห่างไกลมาก เพราะเป็นการศึกษาที่ดำเนินไปไม่ครบถ้วนกระบวนการในการศึกษาพุทธวิชชา

บรรณานุกรม

กรรมการศาสนา. ๒๕๑๕. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรรมการศาสนา. (พิมพ์ในปีฉล่อง
รัชดาภิเษก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ พ.ศ. ๒๕๑๔) / Department of Religious Affairs.

1972. *Thai Tipitaka: Royal Version*. Bangkok: Department of Religious Affairs Press.

พรหมคุณารณ์, พระ (ป.อ. ปยุตโต). ๒๕๔๙. พจนานุกรมพุทธศาสณ์ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ: เอส.อาร์ พรินติ๙
แมล โปรดักส์. / Phromgunaporn, Phra (Prayut Payutto). 2006. *Photcananukrom Phutthasat
Chabap Pramuan Dharm*. Bangkok: S.R. Printing Mass Products.